

ОДГОВОРИ

НОВИ ПОДАЦИ О НОШЕЊУ КАМЕНА О ВРАТУ

На питање проф. Тих. Р. Ђорђевића: *Шта значи камен о врату?*¹ објављени су неки одговори у овом Гласнику, а још више података и покушаја објашњења било је у чланцима и расправама, објављеним на другим местима. Ја сам о томе писао у Гласнику два пута: први пут приказујући књигу д-ра Илије М. Јелића: *Шта значи камен о врату?* (Београд 1931),² и у том приказу сам изнео неколико нових података, а други пут у прилогу: *Ношење камена о врату*,³ у ком сам изнео доста нове грађе. Као члан Научне експедиције Београдског универзитета посетио сам 1933 неке крајеве Црне Горе, Косова, Метохије и Санџака. Ради својих посебних проучавања путовао сам у току истих ферија још по југозападној Србији и по Босни. На тим путовањима скупио сам и неколико нових података о ношењу камена о врату, међу којима их има и од већег значаја, те о сличним обичајима.

Као и код католика у Далмацији, Херцеговини и Босни, тако се и код северноарбанашких католика зна за обичај кажњавања ношењем камена о врату. Кад сам био у Гусињу (3 августа 1933) био је пазарни дан, па сам од сељака Арбанаса, поред осталог, сазнао и ово: по казивању Ђон Прељ Цурана из Затријепча, у том је племену био обичај да свештеник кажњава оне који би што згрешили против вере да три пута обиђу око света, скупљеног на миси, носећи камен око врата. Још вели да тога има и сада међу Климентима и другде где има католика Арбанаса. Он лично није видео. Ник Пран, шофер из Гусиња, слушао је од свог оца Пран Ника (из племена Никача): за грешке учињене у цркви свештеници су наређивали кривцима да држе и за време мисе кроз народ носе велик камен о врату. По једном саопштењу из друге руке (са српске стране), и код католичких Арбанаса се зна за идеју с каменом о врату на жалбу против суседа.

Г. Богдан Вуковић, свештеник из Андријевице, казивао ми је доцније да је код Срба муслимана (Куча) око Гусиња обичај да крвник иде на умир носећи камен о врату. Нисам био у могућности да то проверим међу самим гусињским муслиманима, те тај податак саопштавам с резервом. Потврди ли се, он ће много допринети решењу постављеног питања.

Г. Милутин Мицовић, родом из Трепче у Васојевићима, сада на Звечану код Косовске Митровице, слушао је за идеју на жалбу с каменом о врату: Стеван Војиновић Бјелаковић, старином из Босне, био се је населио у Трепчи. Због крви изгубе земљу и раселе се, а земљу прихвате Мицовићи. Стеван је ишао да се жали кнезу Данилу. Узео и пробио камену плочу и обесио је око врата, а написану жалбу попрскао крвљу из свог образа. Уз то ишао је бос и пред кнезом љубио земљу. После погибије кнеза Данила

¹ Гласник Скопског научног друштва I, 528—530.

² Гласник Ск. н. др. XI, 277—279.

³ Гласник Ск. н. др. XII, 307—308.

добрио је натраг своју земљу. Г. Мицовић ме је уверавао да се је често говорило за појединце: „Отишао је на давију и однио камен о грлу“.

У Мојковцу сам слушао како је неки Ракочевић из Колашина ишао на жалбу кнезу Николи против неке пресуде. О врат је био обесио револвер и камен. Мој бивши командир, капетан г. Новица Перовић из Колашина слушао је како је неки од Морачана ишао на жалбу паши у Никшић, носећи камен у гужвама о врату.

Лазар Чупић из Дробњака, сада у Павину Пољу (Вранеша), знао је песму о томе како су Грци и Бугари ишли руском цару да се жале на турски зулум, пошто су Турци побили патријарха, триста калуђера и шест стотина попова:

Сваки по кам о грлу носаше,
На кољена преда њ падаше:
„Ајд помагај, наше без заода сунце!“

Врло је сличан начин на који су Староколашинци ишли на жалбу, иако нису носили камен. По казивању Алимпија Божовића, сеоског трговца, и његових рођака из Придворице, у Старом Колашину често је било овога. Ако се неке много наноси штета на имању, а кметови и сеоски главари неће да стану томе на пут, онда оштећени узме раоник у торбу, па га носи пред претставника турске власти (кајмакама или пашу) и вели му: „Аман пашо, и отац и мајко, ја више немам живота од Н. Н. И ево ти раоника. Ти знаш шта ћеш чињет са земљом; ја је више орати нећу!“ Тако је пре неких тридесет и пет година Милутин Добрић из Брњака, жалећи се на једног од својих рођака суседа, носио раоник мутесарифу у Приштину. Алимпије је ишао да мири Пресјечане, и ту се били скупили кметови, па су онда узгред измирили и ту размирицу између Добрића. Милутин је пристајао да се мири, али се бојао да неће томе сметати што је однео раоник. Алимпије је узео на себе одговорност, и мутесариф му је после одобрио поступак. Не само да су Староколашинци тако поступали у међусобним споровима, него су на тај начин подносили и колективне жалбе. Изгледа да они неће о томе да говоре, и ја сам о томе слушао од њихових суседа, па и то од млађих људи, јер су се старци устручавали да говоре о том обичају у ком су се људи понижавали. Тако сам у Црколези (Метохијски Подгор) чуо како су пре неких четрдесет година око четрдесет Староколашинаца пошли у Приштину и ставили око врата гужве. Нису ми у Црколези умели рећи да ли су ти људи и на гужвама имали штогод. А у Бањској код Кос. Митровице сам слушао како су Староколашинци ишли паши у Приштину да се жале на зулуме, па су у торбама носили раонике, а уз то се опасали ликом и око врата били ставили гужве од лика. Да се је заиста тако ишло на жалбу не треба ни мало сумњати, јер је слично било и у босанској Посавини, где су сељаци, незадовољни теретом аграрних односа, највише нерадом претили, и то на следећи начин: „покупе се из једног или више села на стотине тежака, поскидају с плугова све гвожђе — цртала и лемеше — те пођу у град, и то обично недељом или пазарним даном, да је више граје и тако дођу пред ућумат, и ту почну бацати на гомилу цртала и лемеше вичући кајмакаму и осталим забитима: „Ево вам вашијех плугова! Ми више не можемо и нећемо радити земљу, ако нам нећете наше терете олакшати.“⁴

У Вучитрну сам сазнао за један податак сличан ономе са Гласинца, који сам раније саопштио. Неки Филимон, предак Парлића, био је при турској месној власти и скупљао вергију. После његове смрти, нашло се да дугује још неку суму. И онда су његову сину Милосаву, доцнијем попу и проти, ставили око врата ланац с катанцем, који је морао да носи док тај дуг није подмирен.

⁴ В. Ђоровић, Лука Вукаловић и херцеговачки устанци 1852—1862 године, 61.

Год. 1914 „шуцкори“ (нека врста милиције) муслимани мучили су у Рогатици похапшене православне Србе и тим да су им везивали камење око врата. (По саопштењу г. Рада Мијатовића са Сокоца).

Сем већ у поменутих местима,⁵ има и другде претстава о казнама воденичара на оном свету да носе камен око врата. У цркви Никољцу код Бијелог Поља има фреска на којој је претстављен воденичар, обешен за ноге и руке. Преко груди му пребачено уже на ком виси воденички камен, а око врата друго уже на ком се држи неки суд као чанак. У Бијелом Пољу сам забележио и веровање да воденичару, кад умре, обесе камен око врата. Носећи тај камен, треба да пређе преко једног конопца. Ако пређе, био је поштен и иде у рај. Иначе, у Бијелом Пољу је посебно гробље за воденичаре, пошто се не верује да воденичар уопште може бити праведан. И у саборној цркви у Прилепу, како ми је казивано 1931, била је слика воденичара с каменом воденичним о гуши, па је уништена.

У околини Сребренице, у Босни, и муслимани и православни верују да ће воденичар који краде и криво мери на оном свету носити кантар око врата и по њему свему биће паспаљ. И код православних Срба око Дарувара у Славонији верује се да млинари на оном свету носе воденички камен о врату.

Мил. С. Филиповић

⁵ Гласник Ск. н. др. III 347; XI 308.